

VEERKRACHTIGE OVERGANGSZONES VAN NATURA 2000-GEBIEDEN

Een verkenning van de bepalende factoren

De Natura 2000-natuurgebieden staan onder druk door mondiale klimaatverandering en meer gebiedsgebonden factoren, zoals de toenemende verstedelijking en schaalvergroting van de landbouw. Ieder gebied heeft z'n specifieke eigenschappen en ondervindt daarom de externe druk op een andere manier.

In deze leaflet worden Natura 2000-gebieden, samen met hun directe omgeving, gekarakteriseerd op basis van de drukfactoren en de eigenschappen die belangrijk worden geacht voor de veerkracht van de gebieden. Met een clusteranalyse komen we tot vijf typen gebieden. Het vormt daarmee een eerste aanzet voor beleid en handelingsperspectieven richting een duurzame verweving van natuur en samenleving.

Natuurterrein

VEERKRACHT IN REPRESENTATIEVE GEBIEDEN

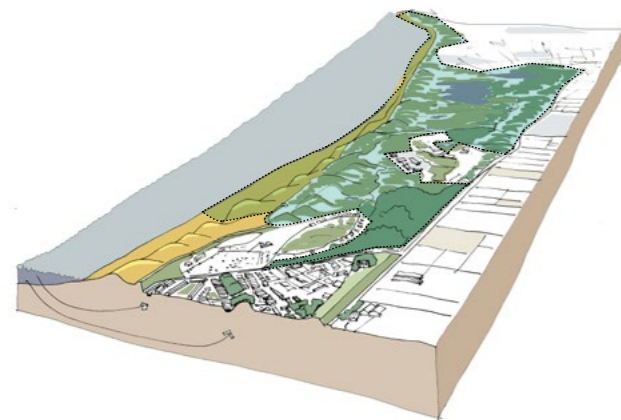
Van de ruim 150 Natura 2000-gebieden in Nederland zijn 50 willekeurige gebieden samen met hun directe omgeving geanalyseerd. Met een clusteranalyse op basis van een tiental biofysische en sociaal-economische karakteristieken, die belangrijk worden geacht voor de veerkracht, is een onderverdeling gemaakt in vijf groepen. Op deze pagina's worden de karakteristieken van deze groepen gevisualiseerd aan de hand van een voor elke groep representatief gebied.

■ NATURA 2000-GEBIEDEN
● GEANALYSEERDE GEBIEDEN

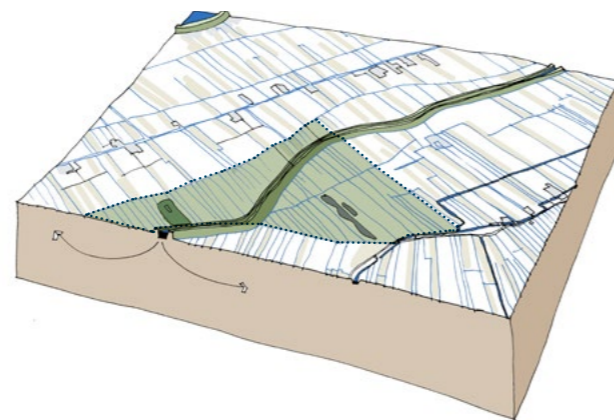

KARAKTERISERING VAN DE VIJF GROEPEN

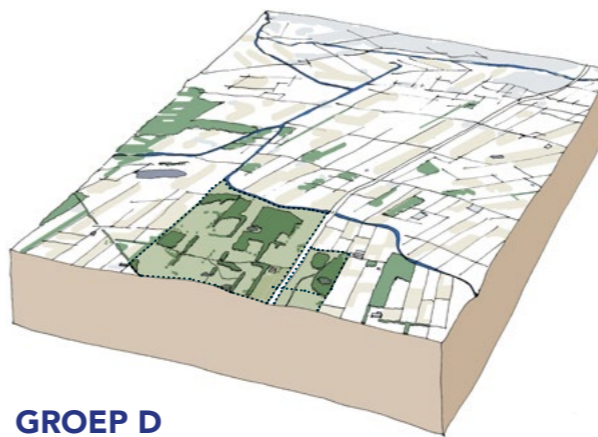
GROEP A

Deze gebieden vinden we in uiteenlopende regio's van Nederland, van de duinen tot Zuid-Limburg. Ze worden over het algemeen gekenmerkt door een lage veedichtheid in de omgeving, waardoor de stikstofbelasting relatief laag is. In dichtbevolkte regio's staan de gebieden veelal onder druk van stadsuitbreiding in de directe omgeving en er kan, voor zover de gebieden aan de kust liggen, in droge periodes sprake zijn van verzilting.

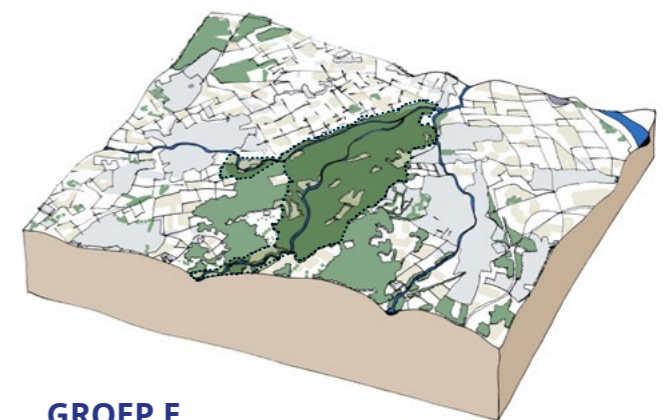
GROEP B

Deze dure veengronden kennen over het algemeen een vrij hoge stikstofuitstoot en vermessing. De gebieden staan, zeker in West-Nederland, onder druk van stadsuitbreiding in de directe omgeving. Daarnaast is het grondwaterpeil lokaal lastig te beïnvloeden. Door ontwatering daalt de bodem in de laagveengebieden in West-Nederland fors. Hier is in droge periodes ook sprake van verzilting.

GROEP D

Deze groep van gebieden ligt veelal op de rand van de zandgronden en wordt over het algemeen gekenmerkt door een lage grondprijs. Het grondwaterpeil is lokaal lastig te sturen met bijvoorbeeld stuwen of drainage. Ze staan onder druk van wateroverlast bij extreme regenval. In de regio's rondom deze gebieden zal naar verwachting het aantal inwoners de komende decennia flink dalen. Voor de natuur misschien niet direct een probleem, maar bevolkingskrimp zorgt wel voor uitdagingen op het gebied van sociale voorzieningen, onderwijs en arbeidsmarkt.

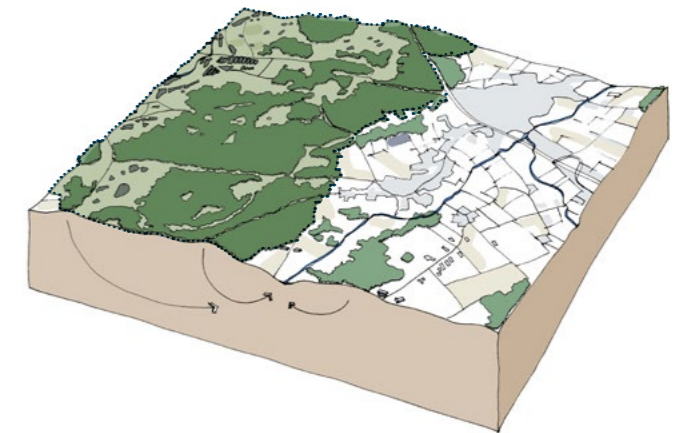

GROEP E

Deze beekdalen kenmerken zich door een afwisseling van natuurgebieden en relatief kleinschalige landbouw. Het landschap lijkt nog vrij sterk op hoe dat meer dan een halve eeuw geleden was. In het agrarische gebied bevinden zich nog vrij veel overhoekjes en groene elementen, wat bijdraagt aan een hoge natuurwaarde. Het grondwaterpeil is lokaal goed te beïnvloeden, behalve bij extreme droogte; dan staan de gebieden onder druk. De gebieden zullen de komende decennia waarschijnlijk een bevolkingsdaling te wachten staan, wat voor uitdagingen zorgt op het gebied van sociale voorzieningen, onderwijs en arbeidsmarkt.

ACHTERGROND

Door de combinatie van de achteruitgang van de biodiversiteit, klimaatverandering en wrijving met sociale of economische ontwikkelingen staan de grondslagen van het huidige natuurbeleid ter discussie. Uitbreiding van natuur gericht op behoud van bijzondere soorten lijkt een weinig veerkrachtige weg, als milieudruk hoog blijft en veel weerstand ontstaat vanuit huidige en toekomstige ruimteclaims. Het natuurbeleid is daarom op zoek naar robuuste, veerkrachtige ecosystemen die tegelijkertijd ruimte bieden aan maatschappelijke en economische activiteiten. Dat is de ambitie die het natuurbeleid richting 2030-2050 stelt. Men is daarbij op zoek naar opties om in de zones rond Natura 2000-gebieden natuur en landbouw meer met elkaar te verweven. Deze zones vormen zo overgangszones tussen de monofunctionele natuur en het multifunctionele omringende gebied. Maar welke factoren zijn bepalend voor de grootte en invulling van deze overgangszones? En wat maakt, behalve de grootte van de buffer, de overgangszones veerkrachtig?

GROEP C

Deze gebieden liggen uitsluitend op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland. De veedichtheid is hier hoog, met een hoge stikstofuitstoot en vermessing tot gevolg. Het grondwaterpeil is lokaal goed te beïnvloeden, behalve bij extreme droogte; dan staan de gebieden onder druk. De gebieden zullen de komende decennia waarschijnlijk een bevolkingsdaling te wachten staan, wat voor uitdagingen zorgt op het gebied van sociale voorzieningen, onderwijs en arbeidsmarkt.

WAT KUN JE MET DE RESULTATEN?

Zowel biofysische als sociaal-economische factoren bepalen de veerkracht van Natura 2000-gebieden en hun overgangszones: de fysisch-geografische ondergrond, de hydrologische gesteldheid, de grondprijs, de veedichtheid en het vertrouwen dat de bewoners over het algemeen stellen in de ander, in de politiek en in publieke en maatschappelijke instituties.

Op basis van deze factoren zijn Natura 2000-gebieden en hun overgangszones in te delen in verschillende groepen. De verschillende groepen zijn gevoelig voor een uiteenlopende combinatie van (plotselinge) verstoringen, zoals zoutintrusie, droogte, bodemdaling en/of bevolkingsontwikkeling (bevolkingsgroei of juist leegloop).

Omdat de groepen van gebieden verschillend zijn, zal ook de beleidsstrategie die gevolgd kan worden om natuurkwaliteit te behouden en te verbeteren verschillend zijn. Om met de verstoringen om te kunnen gaan, kunnen voor de groepen van gebieden pakketten aan natuurinclusieve inrichtingsmaatregelen voor de overgangszones opgesteld worden, die passen bij de specifieke biofysische en sociaal-economische omstandigheden en drukfactoren. Met deze maatregelen kunnen bijvoorbeeld natuur en landbouw meer met elkaar verweven raken. Een studie naar deze pakketten van passende maatregelen is hier nog niet aan bod gekomen.

METHODIEK

Met een multidisciplinair onderzoeksteam, bestaande uit ecologen, economen en bestuurskundigen, is een beschrijving van het systeem van een te ontwikkelen overgangszone gemaakt. Hierbij zijn de elementen die belangrijk worden geacht voor de veerkracht benoemd in hun onderlinge samenhang. Denk daarbij aan de sociale arena's waarin gepraat wordt over de verweving van natuur en landbouw, aan de aanwezigheid van een lokale afzetmarkt, die in potentie zorgt voor een stabiele vraag naar lokale landbouwproducten, en de hydrologische situatie in en rond Natura 2000-gebieden, die van invloed is op bijvoorbeeld verzilting en verdroging.

Vervolgens is bestaande kaartinformatie gebruikt om deze elementen te kunnen kwantificeren voor de denkbeeldige overgangszones rond de Natura 2000-gebieden van Nederland. Hoe zit dat bijvoorbeeld rond een bepaald gebied; hoe is daar bijvoorbeeld de veedichtheid en grondprijs, en hoezeer heeft of krijgt dit gebied te maken met verdroging en bevolkingsgroei? Hoe veerkrachtig is daarmee dit gebied?

Van de ruim 150 Natura 2000-gebieden in Nederland zijn 50 willekeurig gekozen gebieden samen met hun omgeving geanalyseerd door het onderzoeksteam aan de hand van de kaartinformatie. Gegeven deze set aan gegevens, zijn de gebieden middels een clusteranalyse toegewezen aan de groep waar ze statistisch gezien de meeste overeenkomsten mee vertonen. Soms gaat het dan om gebiedskarakteristieken die niet direct zichtbaar zijn in het landschap, zoals vertrouwen en grondprijs. Een aantal karakteristieken bleek met name bepalend te zijn voor de veerkracht van de overgangszones. De veerkracht zal over het algemeen groter zijn naarmate het vertrouwen dat de bewoners stellen in de ander, in de politiek en in publieke en maatschappelijke instituties groter is, de hydrologie lokaal makkelijk te beïnvloeden is, de grondprijs hoger is, en de veedichtheid en vermestende depositie lager zijn.

COLOFON

WOT-speciaal 4 is een publicatie van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research. Deze publicatie betreft een beschrijving van factoren die de veerkracht van Natura 2000-gebieden en hun overgangszones bepalen. De publicatie is gereviseerd door de medewerkers zoals hieronder beschreven. Onderzoek van de WOT Natuur & Milieu wordt gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). WOT-speciaal 4 is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit WOT Natuur & Milieu.

De WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) te ondersteunen. We zorgen voor rapportages en data voor (inter-)nationale verplichtingen op het gebied van agromilieus, biodiversiteit en bodeminformatie, en werken mee aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving zoals de Balans van de Leefomgeving.

Uitgave: WOT-speciaal 4, WOT Natuur & Milieu

Auteurs: Anouk Cormont, Peter Verweij, Joske Houtkamp, Alwin Gerritsen, Nico Polman, Xiaolu Hu, Bertram de Rooij

Met medewerking: Marjolein Sterk, Rolf Michels, Marcel Pleijte, Rienk Kuiper, Rogier Pouwels, Arjen van Hinsberg, Robert Jan van Oosten

Omslagfoto (CC BY 2.0) www.flickr.com/photos/jvl-l/ (bewerkt)

p-ISSN 2667-1255 / e-ISSN 2667-1263, DOI: 10.18174/554275, BAPS-projectnummer: WOT-04-011-037.13.

©2021 Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (unit binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research). Postbus 47, 6700 AA Wageningen. (0317) 48 54 71. info.wnm@wur.nl.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.